

הרב משה ליב הכהן הלברשטט

פרשת עקב

שָׁכַר וְעֵנֶשׂ

"וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמְּשֻׁפָּטִים הָאֵלֶּה וּשְׁמַרְתֶּם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם.. וְאַהֲבֶה וְיִבְרַכְךָ וְהִרְבֶּה וְיִבְרַךְ פְּרִי בִטְנֶךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ דָּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהַרְךָ.. לֹא יִהְיֶה בְּךָ עֵקֶר וְעֵקָרָה.. וְהִסִּיר ה' מִמֶּךָ כָּל חַלִּי" (דברים ז, יב-טו).

פְּרָשָׁה זוֹ, פְּרָשַׁת עֵקֶב, עוֹסֶקֶת בְּאֲרִיכוֹת בְּשָׁכַר וְעֵנֶשׂ, מִשֶּׁה רַבְּנוּ מִפְּרֵט בְּאֲרִיכוֹת וּמִסְפָּר לְעַם יִשְׂרָאֵל עַל הַשָּׁכַר הַטּוֹב בּוֹ יִזְכּוּ אִם יִשְׁמְעוּ בְּקוֹל ה' וְיִשְׁמְרוּ אֶת מִצְוֹתָיו, וְעַל הָעֵנֶשׂ אוֹתוֹ יִקְבְּלוּ אִם לֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹל ה'. מִשֶּׁה רַבְּנוּ מֵתַבֵּל אֶת דְּבָרָיו בְּדִגְמָאוֹת רַבּוֹת מֵהַהִיסְטוֹרְיָה הַקְּרוּבָה שֶׁל יְצִיאַת מִצְרַיִם וּמֵהַחַיִּים עֲצָמָם בְּמִדְבַר סִינַי.

אָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל, אֵימָתִי אַתָּה נוֹתֵן לָנוּ שָׁכַר הַמְּצוּוֹת שְׁאֵנוּ עוֹשִׂים? אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מְצוּוֹת שְׁאֵתֶם עוֹשִׂים, מִפְּרוֹתִיהֶן אַתֶּם אוֹכְלִים עֲכָשׁוּ, אֲבָל שָׁכַר הַקְּרָן, בְּעֵקֶב אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם, שְׁנֵאמַר "וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן" (דברים רבה ג, א. ילקוט שמעוני תתמז).

הַשְּׂאֵלָה הַגְּדוֹלָה הַיָּא, הָאֵם זֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת כּוֹנֵנֵנוּ בְּקִיּוּם הַמְּצוּוֹת, עֲשִׂיתִּי מְצוּוֹת עַל מְנַת לְקַבֵּל שָׁכַר, וְהַמְּנָעוֹת מֵעֲבֵרוֹת עַל מְנַת שֶׁלֹּא נֵעֲנֶשׂ? וְאִם זֶה לֹא צְרִיכָה לִהְיוֹת כּוֹנֵנֵנוּ, מִדּוּעַ שָׂמָה הַתּוֹרָה דָּגֵשׁ כֵּה גְדוֹל עַל שָׁכַר וְעֵנֶשׂ?

אֲנִיטִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכּוֹ קִבֵּל מִשְׁמְעוֹן הַצְּדִיק. הוּא הָיָה אוֹמֵר: אֵל תִּהְיוּ כְּעֲבָדִים הַמְּשֻׁמְשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנַת לְקַבֵּל פָּרֶס, אֲלֵא הוּוּ כְּעֲבָדִים הַמְּשֻׁמְשִׁין אֶת הָרַב שֶׁלֹּא עַל מְנַת לְקַבֵּל פָּרֶס, וְהִי מוֹרָא שְׁמִים עֲלֵיכֶם (אבות א, ג).

יֵשׁ לָשִׁים לֵב כָּאֵן, לְעֲבָדָה שְׂדֵבְרֵי מִשְׁנָה זֶה נֶאמְרוּ לְאַחַר שֶׁהִסְתַּיְמָה תְּקוּפַת אֲנָשִׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, שֶׁהָרִי אֲנִיטִיגְנוֹס הָיָה תְּלִמִּידוֹ וּמִמְשִׁיף דְּרָכּוֹ שֶׁל שְׁמְעוֹן הַצְּדִיק, שֶׁהָיָה הָאֲחֵרוֹן לְאֲנָשִׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. וְאֲנִיטִיגְנוֹס אוֹמֵר כָּאֵן מֵאֵמַר שֶׁהוֹבִיל לְכַף שְׁשִׁנֵּי תְּלִמִּידָיו צְדוּק וּבִיתוֹס, פָּרְשׁוּ מִדְּרָךְ הַתּוֹרָה וְהִקִּימוּ אֶת

תנועות הצדוקים והבייתוסים. האידאולוגיה שלהם הייתה כפירה בשכר וענש, והייתה מבססת כל כלה על משנה זו. נשאלת השאלה, איך קורה כדבר הזה, שאנטיגנוס אומר מאמר שבעקבותיו נוסדו התנועות הכפרניות של הצדוקים והבייתוסים? מה הוביל את אנטיגנוס איש סוכו לומר את המאמר הזה?

בכדי להשיב על התמיהות הללו, עלינו להבין את הרקע ההיסטורי של אותה תקופה. באותה העת הוקם בית המקדש השני, וההנהגה האלוקית עם עם ישראל השתנתה לחלוטין מכפי שהייתה בתקופת בית המקדש הראשון. בתקופת הבית הראשון ראו כלם בצורה מוחשית ביותר את ההשגחה האלוקית העליונה, בדיוק כפי שכתוב בקריאת שמע שאנו קוראים יום יום, "אם שמוע תשמעו", "ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש", כשעם ישראל שמע בקול ה' וקיים את מצוותיו, הגשם ירד בזמן הנכון ובמנוח הנכון, וכשעם ישראל לא שמע בקול ה', הגשם נעצר מיד. ובנוסף לכך, המשג של צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, היה חדש לגמרי מתקופת הבית השני. בתקופת הבית הראשון זה לא היה קיים, באותה עת הדברים היו ברורים, אם עם ישראל התנהג כפי שצריך, היה טוב, ואם לא התנהג כפי שצריך, לא היה טוב. אם כך עלינו להבין מדוע השתנתה ההנהגה האלוקית עם עם ישראל בתקופת בית שני?

אמנם, זאת עלינו לדעת, שהבית השני נבנה בתנאים שונים לחלוטין מאלו של הבית הראשון. באופן עקרוני תקופת הבית השני לא הייתה תקופה של גאולה, בתקופה זו היו היהודים אמורים להיות באמצע הגלות הארצה שנגזרה עליהם, ואכן בפעל הם לא זכו לגאולה השלמה כשהיו בבבל. סוף היהודים שעלו לארץ ישראל באותה העת לא היה הרבה יותר מארבעים אלף איש, רב רבו של עם ישראל לא השלים עם העלייה הזאת, משום שהם ידעו שזו לא הגאולה המבטחת. בית המקדש לא נבנה כמו הבית המתאר בדברי הנביא יחזקאל. הוא אמנם נבנה באופן מיחד, על ידי הנביאים חגי, זכריה, ומלאכי, שהייתה להם קבלה שצריך לבנות את בית המקדש, אבל זה לא היה בית המקדש של הגאולה המבטחת לה מצפה עם ישראל. זו הייתה תקופת ביניים בתוך הגלות הארצה, שבסופה תגיע הגאולה השלמה, הגאולה המבטחת, ובתקופת ביניים זו, גזרה ההשגחה העליונה, שההנהגה האלוקית תהיה שונה לגמרי, אנשים עשו מעשים טובים, וראו שזה לא משתלם, כי הם לא קבלו שכר מידי כפי שהיה בעבר, מצב חדש זה גרם לכך שאנשים התחילו להטיל ספק בכל הענין של שכר וענש, המאמינים הסבירו למפקפקים בקבלת שכר על המצוות, שבמצב החדש שנוצר, קיום המצוות אינו עבור קבלת שכר בעולם הזה, אלא רק עבור קבלת שכר בעולם הבא. מששמע אנטיגנוס איש סוכו את הוכוח האידאולוגי החדש בין המפקפקים למאמינים, וראה שרבים אבדו ענין לגמרי בקיום המצוות ששכרן יגיע רק בעולם הבא, הוא בא ואמר להם, ששני הצדדים טועים, המפקפקים בשכר וענש טועים, והמאמינים האומרים שיש לקיים מצוות עבור שכר בעולם הבא טועים, לא זו ולא זו השקפת התורה. השקפת התורה היא שיש לקיים מצוות ולעשות מעשים טובים משום שהם טובים בפני עצמם, וכך נכון לעשות

בלי כל קשר לקבלת שכר, והעבדה שאכן יש שכר על המעשים הטובים, היא בגלל שפך כתוב בתורה, כמו שיש עד היום מצוות שאדם אכל פרותיהם בעולם הזה והקרן קימת לו לעולם הבא. אבל בתקופת הבית הראשון, היה שכר בעולם הזה על כל המצוות, ומצב זה הקל מאוד על אנשים לעשות עוד מצוות ומעשים טובים, משום שקבלו תמורה מידית ומוחשית. חכמינו זכרונם לברכה מסבירים, שזו הסבה שהשתוקקו לימות המשיח, משום שאז יהיה קל יותר לקיים מצוות ולעשות מעשים טובים. אבל בתקופת הבית השני שנהיתה הנהגה אחרת, ורבים נטו לחשב שכל מטרת קיום המצוות הוא על מנת לקבל שכר בעולם הבא, באנטיגנוס ואמר, לא! "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס", כי לא זהו רצון ה'. רצון ה' הוא שנעשה מעשים טובים, משום שהם בעצמם טובים, אנטיגנוס ראה חשיבות עליונה לשגן לאנשים שוב ושוב את העבדה שלמרות שנקנסו למצב חדש, להנהגה אלוקית חדשה, שלא זוכים לשכר מידי על קיום המצוות, עלינו לזכור שאנו גם לא מקימים את המצוות עבור שכר בעולם הבא, ודאי שלא עבור שכר בעולם הזה, אלא פשוט מאוד כי המעשה בעצמו טוב, כי כך נכון לעשות. "הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס", אבל אז אולי יאמר האדם לעצמו, אם אני צריך לעשות רק כי המעשה בעצמו טוב, הריני מותר על כך, לא הם ולא שכרם, אינני מעניין לא במצוות ולא בשכר, לכן יש לשגן שוב ש"ויהי מורא שמים עליכם". אין שכר מידי בעולם הזה, ולמרות שבפעל יש שכר, הרי שאין לקיים את המצוות על מנת לקבל שכר, ובמצב החדש שנוצר עלול האדם לחשב שאולי גם ענש כבר אין, לכן נאמר לו, "ויהי מורא שמים עליכם", תדע לה יש ענש, ויש גם שכר (רבי יעקב קמנצקי זצ"ל מתוך דיסק על פרקי אבות, המלול בתרגום חפשי מיירוש).

על פי דברים נפלאים אלו מובן שהפונה הראויה ביותר בקיום המצוות היא לעשות את הדברים משום שהם טובים, מתוך אהבת ה', והסבה שהתורה מאריכה ומדגישה את השכר והענש זה רק לטובתנו, על מנת להקל עלינו, ולהוביל אותנו לקיום עוד ועוד מצוות, ובמצב האידאלי שיהיה במהרה בימינו לאחר הגאולה השלמה, נחזר שוב להנהגה העליונה המיוחדת, בה נראה שכר מידי למצוות בעולם הזה, וזה יקל עלינו עוד יותר את החיים, כך שנחפץ לקיים עוד ועוד מצוות.

העובד מאהבה, עוסק בתורה ובמצוות, והולך בנתיבות החכמה, לא מפני דבר בעולם, ולא מפני יראת הרעה, ולא כדי לירש הטובה, אלא עושה האמת, מפני שהיא אמת, וסוף הטובה לבוא.. ובזמן שיאהב אדם את ה' אהבה הראויה, מיד יעשה כל המצוות מאהבה (רמב"ם הלכות תשובה י, ב).

אַהֲבַת הַשָּׂכָר וְיִרְאַת הָעֲנֵשׁ

מֵאֵת אֲדוֹנֵי אָבִי מוֹרֵי וְרַבֵּי מִיכָאֵל שְׁלֵמָה הַפֶּהֶן הַלְטֵן שְׁלִיט"א

כְּתַב הַגָּאוֹן רַבֵּי יִצְחָק בְּלֵאזֵר זצ"ל, הַיְדוּעַ בְּכַנּוּיֵי ר' אֵיִצְל'ה פֶּטְרִבּוֹרְגֵר, בְּסִפְרֵי אֹרִי שְׁרָאָל (שְׁעָרֵי אֹרִי פֶּרֶק א) - כְּתַבּוּ חֲכָמֵי הַיְרָאָה. כִּי מִבְּלַעֲדֵי יִרְאַת הָעֲנֵשׁ. לֹא יוֹכֵל לַעֲלוֹת כָּלֵל בְּמַעֲלוֹת מְדַרְגָּה הָעֲלִיוֹנָה שֶׁל יִרְאַת הַרְוֹמָמוֹת. וְכֵן כְּתַב הַגָּאוֹן מֵהַרמ"ל מִלְּבִי"ם זְצוּק"ל בְּפָרוּשׁ הַתּוֹרָה לְפָרְשַׁת יִתְרוֹ וְזֶה לְשׁוֹנוֹ. אֲמַנְם כָּבֵד בְּאֵרֵי חֲכָמֵי לֵב. שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְבֹא תַכְף לְמַדְרַגָּה הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת. לִיֹּא יִרְאַת הַרְוֹמָמוֹת. וְצָרִיף שְׁנִירָא תַחֲלֵה יִרְאַת הָעֲנֵשׁ. וּמִמֶּנָּה נַעֲלָה אֶל מְדַרְגָּה הַרְמָה שֶׁהִיא יִרְאַת הַרְוֹמָמוֹת עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ. וְכֵן כְּתַב אֲדַמוֹר הַגַּה"ח זְצוּק"ל בְּאַגְרַת הַמוֹסֵר. שֶׁהָאֲמוּנָה הַמְרַחֶפֶת בְּנוֹ שֶׁהָאֱלֹקִים שׁוֹפֵט הוּא לְתַת לְאִישׁ כְּפָרִי מַעֲלִיוֹ. הִיא רֵאשִׁית מִצְעָדֵינוּ לְעִבּוּדְתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ עֵין שָׁם :

וְרַבֵּי יִצְחָק בְּלֵאזֵר מְסַבֵּיר שָׁם – שֶׁהַדָּרָךְ הַיְחִידָה לְהִלָּחֵם נֶגֶד הָאֵשׁ שֶׁל הַיְצָר הָרָע, שֶׁהִיא כַח הַתַּאֲוָה וְכַח הַטְּמָאָה – הִיא רַק עַל יְדֵי הָאֵשׁ שֶׁל שְׁלֵא לְשָׂמָה, שֶׁהִיא אַהֲבַת הַשָּׂכָר וְיִרְאַת הָעֲנֵשׁ. (הַאוּצֵר הָאֲמִיתִי, מְדוּר מוֹסֵר, עִמ' קז).

כְּתוּב בְּמִשְׁנֵה (אֲבוֹת א, ג): אֲנִטִּיגְנוֹס אִישׁ סוֹכּוֹ קֶבֶל מִשְׁמַעוֹן הַצְּדִיק. הוּא הֵיָה אֹמֵר: אֵל תְּהִיֹו כְּעִבְדִים הַמְּשַׁמְשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנַת לְקַבֵּל פָּרַס, אֲלֹא הֵיֹו כְּעִבְדִים הַמְּשַׁמְשִׁין אֶת הָרַב שְׁלֵא עַל מְנַת לְקַבֵּל פָּרַס, וְיֵהִי מוֹרָא שְׁמַיִם עֲלֵיכֶם.

וּבֵאֵר רַבֵּי שְׁלֹום שְׁבַרְרוֹן זצ"ל ("הוּא הִיָה אֹמֵר" עִמ' 41) – רַבְּנוּ חַיִּים מוֹלוּז'יֵן, בְּסִפְרוֹ "רוּחַ חַיִּים", מִמְּחִישׁ לָנוּ מַהֹו "עִבְדֵי הַמְּשַׁמְשִׁין אֶת הָרַב", וְעַד כִּמָּה לֹא יַעֲלָה עַל הַדַּעַת כָּלֵל לְבַקֵּשׁ אִיזוֹ שֶׁהוּוּ "פָּרַס" תְּמוֹרַת הַמְּצוּוֹת שְׁאֵנוּ מְקִיָּמִים... וְכֵן אֹמֵר רַב חַיִּים :

הַבָּה נִתְאַר לְעַצְמָנוּ, אֵלֹו הֵיָה מְגִיעַ אֲלֵינוּ מְלֶךְ מְמַדְיָנָה רְחוּקָה, אֲשֶׁר אֵין לָנוּ כָּל שְׂיָכוֹת אֲלֵיוֹ, אָנוּ לֹא חַיִּבִים לוֹ כְּלוּם, וְגַם אֵין בְּכַחוֹ לְהַעֲנִישׁ אוֹתָנוּ – אֲבָל סוּף סוּף הוּא "מְלֶךְ", אֵין סִפְק שֶׁהֵיֹו מְכַבְּדִים אוֹתוֹ בְּכָל הַכְּבוֹד הַרְאוּי – מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְלֶךְ.

וְאֵלֹו הֵיָה נִכְנָס אֲלֵינוּ אַחַד שֶׁהוּא אֲמַנְם לֹא מְלֶךְ, אֲבָל יֵשׁ לוֹ אִיזוֹ דְרָגָה מְכַבְּדַת בְּמַדְיָנָה שְׁלָנוּ, בְּנוֹדָאֵי שֶׁהֵיֹו מְכַבְּדִים אוֹתוֹ – שֶׁהָרִי הוּא בְּעַל דְרָגָה בְּמַדְיָנָה שְׁלָנוּ.

וְאֵיף הֵיָה, אֵלֹו אוֹתוֹ אוֹרַח, אֵינוּ לֹא מְלֶךְ וְלֹא נוֹשֵׂא בְּשׁוּם מְשָׁרָה חֲשׁוּבָה, אֲדָם פְּשוֹט בְּיוֹתֵר, אֲבָל כָּל פְּרִנְסַתָנוּ מִמֶּנּוּ? וּבְכֵן, מִסְתַּבֵּר כִּי שׁוֹב, אוֹתוֹ דְבַר: בְּנוֹדָאֵי הֵיֹו מְכַבְּדִים אוֹתוֹ בְּכְבוֹד רַב.

וְאֵם כֵּן, אֵלֹו הֵיָה מְגִיעַ מְלֶךְ, וְהוּא הַמְּלֶךְ שְׁלָנוּ, בְּמַדְיָנָה שְׁלָנוּ, וְהוּא גַם הַמְּפָרְנֵס שְׁלָנוּ, שֶׁכָּל חַיִּינוּ תְּלוּיִים בּוֹ, אֵיף הֵיֹו מְכַבְּדִים אוֹתוֹ? וְכִי הֵיֹו מַעֲלִים עַל הַדַּעַת אִיזוֹ מַחְשָׁבָה שְׁאֵנוּ עוֹד רוֹצִים "פָּרַס" עַל כֵּף שֶׁשְׁמַשְׁנוּ אוֹתוֹ? בְּנוֹדָאֵי שְׁלֵא! הָרִי הֵיֹו מְאֲשָׁרִים מַעֲצָם הָעִבְדָּה שֶׁהֵיָה יֵשׁ לָנוּ הַזְּדַמְנוּת לַעֲשׂוֹת דְבַר מָה לְמַעַנּוּ.

וְעַתָּה קַל וְחֶמֶר, אִם אָנוּ זוֹכִים לְאַפְשָׁרוֹת לְעַבֵּד אֶת מְלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְכִי זְקוּקִים אָנוּ לְפָרַס עַל כֵּף? אֲמַנְם נִקְבֵּל בְּאֲמַת אֶת הַשָּׂכָר שֶׁהִבְטַח לָנוּ מִפִּי יִתְבָּרַךְ, אֲבָל לְחֻשָּׁב עַל זֶה? לְהַרְגִישׁ שֶׁ"מְגִיעַ לָנוּ"? בְּנוֹדָאֵי שְׁלֵא!

"אֵל תְּהִיֹו כְּעִבְדִים הַמְּשַׁמְשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנַת לְקַבֵּל פָּרַס" – הָרַב הוּא מְלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, וְהוּא הַנּוֹתֵן לָנוּ חַיִּים וּפְרִנְסָה וְכָל טוֹב, וְהוּא מְזַכֵּה אוֹתָנוּ שְׁנוֹכַל לְשַׁמֵּשׁ אוֹתוֹ – אֵיף אֶפְשָׁר בְּכָלֵל לְחֻשָּׁב עַל "פָּרַס"!?!

וְאֵם יַעֲלָה עַל הַדַּעַת לְחֻשָּׁב בְּכָל זֹאת עַל אֵיזָה פָּרַס, וְאִם לֹא עַל שְׂכָר מְמַשׁ, אֲזוֹ לְפָחוֹת עַל כְּבוֹד וְכַדוּמָה – עַל זֶה סִיִּם אֲנִטִּיגְנוֹס אִישׁ סוֹכּוֹ – "וְיֵהִי מוֹרָא שְׁמַיִם עֲלֵיכֶם". שְׁכֵן עֲצָם הַמְּחַשְׁבָּה עַל שְׂכָר – הָרִי הִיא פְּגִיעָה בְּכְבוֹד הַמְּלָכוֹת! פְּאֲשֶׁר יֵהִיָה לְאֲדָם מוֹרָא שְׁמַיִם" – שׁוֹב לֹא יִתְעוֹרְרוּ בְּלִבּוֹ מִחֻשְׁבוֹת אוֹדוֹת "שְׂכָר" הַ"מְגִיעַ לוֹ"... (הַאוּצֵר הָאֲמִיתִי, מְדוּר הַפִּילָה, עִמ' קצו).